

EL MODEL DE LLENGUA DE BERNAT CAPÓ

*Emili Casanova**

“Eixerits a la mampresa”
(*Costumari valencià*, I, 210)

EL MEU PROPÒSIT ÉS ANALITZAR EL MODEL DE LLENGUA de Bernat Capó, del valencià que empra, centrant-me en la morfosintaxi i especialment en el lèxic, la seua gran aportació a la llengua, sense entrar, per tant, a fer valoracions literàries que ja faran altres participants. I ho faré a partir dels materials que he extret de la lectura de setze de les seues obres:

Estampes pobletanes, 1978 EP

Espigolant pel rostoll morisc, 1980 ER

Rèquiem per una amistat, 1982 RA

El rossinyol del pou d'Avall, 1984 RP

La Criminala, 1986 i 2004 (edició revisada) LC

Cronicó del Sisé, 1987 CS

El teuladí utòpic, 1990 TU

Nou narradors de la Marina Alta, 1990 NN

On ets Gigi, 1992 OG

Costumari valencià, I, 1992 CVI

Pleniluni, 1993 Pl

Costumari valencià II, 1994 CVII

Antologia, IEC Marina Alta, 1997 AN

* En primer lloc, voldria donar les gràcies al Dr. Joan Borja per la invitació a participar en este curs sobre l'obra i el món de l'amic i admirat Bernat Capó. I també l'enhorabona per haver tingut la idea de dedicar-li un curs, tot avançant-se a la que teníem a Teulada, poble de sa mare, de celebrar un curs sobre ell i altres escriptors de la comarca.

Anna i la sirena, 1998 AS
Un pont al sud, 2000 PS
Terra de cireres, 2002 TC

Bernat Capó s'ha convertit en la veu i en la memòria de la Marina; en el testimoni d'una manera de viure i de parlar que hui trontolla pels canvis dels referents culturals; en la persona que li ha tocat sentir, observar, preguntar i recollir els costums i les vivències dels seus conterrànies. Posteriorment, tot allò que ha poat vivencialment, guiat per la necessitat interior de ser periodista i per una consciència lingüística elevada, ens ho ha transmés en les seues narracions de manera clara i transparent amb un llenguatge fàcil per a tots, amb un to periodístic i un to didàctic amb la finalitat de ser entés per un públic heterogeni, coneixedor del seu ofici de comunicador. I amb una llengua entenedora, rica, ampla, esponerosa, plena de matisos semàntics, llengua que en les seues mans ens arriba precisa, adequada a l'objecte o concepte contats, que brolla des de dins del seu arxiu construït a través dels anys del contacte amb la seua gent i des d'una consciència de salvador de les paraules associades a costums i conceptes en crisi: mai ha bandejat un vocable perquè fóra d'ús reduït o local, perquè estiguera o no al diccionari; al revés, l'ha recuperat i l'ha situat en circulació al costat de sinònims més generals o amb definicions precises fent la funció de suplència de vocabularis i prestigiant un lèxic patrimonial i ancestral.

I tot açò ho ha aconseguit amb el seu esforç personal, amb la seua intuïció i, sobretot, per l'amor a la seua terra i a lo seu, perquè Capó com altres de la seua generació van tindre molt més complicat que nosaltres valorar i aprendre a escriure en valencià, ja que:

-la seua formació escolar va ser en castellà: ací tingué la sort d'entropessar amb el seu mestre Jordi Valor, que el va incitar a usar també l'altra llengua, la pròpia. I fou periodista en les dos en un nivell molt semblant.

-ha viscut un món en constant canvi on els costums i les realitats rurals eren substituïdes per un altre model de vida i, per tant, la llengua associada a l'antiga realitat començà a sentir-se estranya i envellida.

-era d'una zona marginal del domini lingüístic, de la Marina, on el model lingüístic del català que s'aprenia a través de les lectures no servia per a arribar als lectors valencians ni s'adeia amb la realitat lingüística que volia descriure associada a un altre model de llengua, a un altra varietat, a un altre registre.

-era fàcil decantar-se per les formes no valencianes o almenys vacil·lar en les solucions lèxiques i morfosintàctiques per la manera de pensar

de l'època franquista —dubtes que també presenta Jordi Valor, però que com Capó sempre acaba salvant per la coneixença i amor de la llengua del territori on viu—. Ell accepta estes formes però les combina des de sempre amb les pròpies.

Capó s'ha enfrontat a tots estos problemes i, segurament ajudat per la seua raça de periodiste, els ha superat de manera que ha arribat a fer descripcions de gran vàlua i a formar-se un model de llengua apte, capaç, ample, policèntric i convergent com demanava Sanchis Guarner o Josep Giner, sense renunciar al lèxic típic de la zona que ha anat rescatant i vehiculant, tot donant-nos una llengua rica, no enforfoguida, amb un ampli vocabulari. Ell forma part de la nòmina d'escriptors que han recreat una llengua literària per als valencians dins de la llengua comuna, que ha protagonitzat el boom de la literatura i de l'escriptura en valencià, partint de diverses idees preconcebudes que han vençut al pas dels anys:

-La creació literària ha de partir de la llengua del poble al qual va destinada, integrant-la en la llengua literària rebuda, única manera d'evitar la convencionalitat i la separació entre llengua parlada i escrita.

-L'escriptor ha d'usar la llengua i els recursos estilístics amb tota llibertat creativa buscant la complicitat del lector, sense ser mediatitzat per la idea dels normativistes a ultrança d'usar un lèxic i una gramàtica que, per la situació de la llengua, era sobretot barcelonina..

-L'escriptor havia de seguir les idees de Fabra: "S'havia de veure amb joia que cada escriptor es complagués a usar en els seus escrits el major nombre de paraules o expressions pròpies del seu parlar regional [...] Cadascun dins una morfologia una i una sintaxis una ens faria ofrena de les paraules i expressions triades del seu parlar, unit al desig de veure-les incorporades a la llengua literària, el propòsit d'acceptar en el seu català les paraules i expressions d'altres zones" (P. Fabra, *La llengua catalana i la seua normativització*, Barcelona: Ed. 62, 1980, 171-173); i de Joan Sales: "L'autor d'aquest llibre creu que els gèneres literaris que es proposen reflectir ambients i personatges corrents del nostre temps no han d'escriure's a la manera d'uns exercicis de gramàtica, sinó —sobretot en els diàlegs— acomodar-se al llenguatge vivent. No s'atribueixi, doncs, a ignorància o negligència l'ús de formes vives encara no admeses per les gramàtiques o els diccionaris; l'autor hi recorre deliberadament sempre que la corresponent forma acadèmica resultaria desplaçada per rebuscada o arcaica" (J. Sales, *Incerta glòria*, Barcelona: Club Editor, 1956, 10).

En suma, del contrast entre la formació personal de l'autor, la variant lingüística rebuda, la tradició literària a què pertany, el gènere literari emprat, el tema tractat, les fonts lexicogràfiques i gramaticals a l'abast, la

finalitat de contingut i la intenció comunicativa naix el model de Bernat Capó, que definiria com un model integrador on viuen en completa harmonia les formes de la tradició literària catalana, les formes vives locals que cal salvar i perpetuar perquè van associades a les realitats viscudes i les formes generals valencianes estàndards. Aquest model de Capó és el dels grans escriptors de totes les èpoques i llocs, model madur ja en la seua primera obra escrita en valencià, de 1978, *Estampes pobletanes*, que arriba al cim en la darrera *Terra de Cireres*, de 2002, però model que anava congriant-se a través de les seues obres, columnes o escrits en castellà de l'època anterior i a partir de les seues lectures i la coneixença del món rural.

Model Lingüístic

El tret més característic de la seua obra és la variació, és a dir, la combinació de formes del parlar valencià, general o de la Marina, i del català literari, especialment en el lèxic on usa i dona a conèixer centenars de paraules que sense ell s'hagueren perdut juntament amb el concepte que designen, i en moltes ocasions situades unes al costat de les altres com veurem. El seu model sempre policèntric i convergent va valencianitzar-se cada més al pas dels anys imbuït per l'ambient valencianitzador que vivim superador d'una tendència esbiaixada de rebutjar les formes pròpies per a convergir en un model literari massa homogenitzador. Vejam una selecció de trets conformadors del model:²

A) -Ús majoritari de la grafia oriental en tll, com es feia habitualment ací: ametlles CVI,17, guatlles CVI208, rotlle CVI215, respatller TC47; però ametles (ametlles) CVI75, guatla TC47, vetlades RP12.

-Convivència dels dos imperfets de subjuntiu en -ara: treballara CVI32, esmorzara CVI32, parlara AS7, avorrira EP66, poguera PS16, causara EP106; en -és: hagués CVI21, pogués CVI215; aconseguís EP13, estiguéssem EP13n, calgués EP68 fins i tot amb formes orientals: haguessin CVI25, fossin CVI96, LC17; i també la clàssica i castellanenca -às: airejàs EP27.

-Ús de les forms reforçades del demostratiu, excepte en la segona persona que usa -eixe, tot seguint les idees de Sanchis Guarner: aqueixos CVI32, aqueix EP63 / aqueixe CVII234, eixe AS33.

² Trobem de tant en tant errades gràfiques que no tinc en compte en aquest treball, com xerraduríes CS31, grencalossos (garses i -) PS26 que deu ser trençalòs; terminacions del PI en -o: Ho sento/acabo de dir RA10.

-Variació en el plural dels substantius: hòmens CVI17, homes CVI86, joves RA10

-Formes de possessiu d'ací: seua CVI22, però seva LC6.

-Combinació de formes verbals dels verbs omplir, obrir: ompli CVI24, obri CVI52, establert CVI38.

-Formes del present incoatiu en –e: en –eix: desconeix CVII31, engoleix EP17, i esca: convertesca CVI,28, absorbesca CVI18.

-Ús variat de la segona persona del present d'indicatiu del verb ser: Eres la meua mare AS11 (diàleg), pols eres i CVI57, eres LC20 / tu ets una sirena AS15 (diàleg), Ets Gigi.

-Tendència a usar formes col·loquials generals valencianes: com et diuen AS18, com li diuen a eixe dofi AS23; a + CD: estime molt a la teua mare AS11, acompanya a parents i amics EP19, conjuncions finals: per tal de PS11, per a que CS13.

-Usos anòmals com: ho tinc que ser (a la força) AS11, doncs amb valor causal: “que no caldria que parlara, doncs la seua mirada diu tot el que pensa? AS7, no hi ha que tenir por AS22, CVI162, des de que TU1, baix el blau del cel –normalment sota- RP12, no tardà en eixir RA9, deu d'ésser OG52, deuen de perdre CVI175, atraguda CS74, recorreix EP88, alguna que altra TC89.

B) Lèxic: És el component més important de la seua obra per dos motius: a) pels milers de mots que usa, una part d'ells per primera vegada en un llibre de narracions, a més presentats amb sinònims o definicions aclaridores; b) per la integració de manera natural i sense estridència de lèxic de tot el domini lingüístic. Vejam un tast del corpus que empra:

a) Valencianismes, és a dir, formes pròpies del valencià parlat:

a poqueta nit TU2

a soles EP28, Pl6

a voltes CVII178

acurtar EP48

afonar CS 18

agranar CVI27,

albergines EP55

alçar la mirada/llevar-se de matí CVII58

anganell EP27

antuixà LC32

apegalós EP55

aplegar al cor TU4

aponar CVII15
arena AS8
atabollar els ocells CVII100
atabuixar CVI79
atifell CVI215
ausades AS11
bacoress i les més clavillades EP41
badomia PS17
barrufet CVII34
barrusca EP33
beuratge EP118
bigotet CVI44
borrissol EP36
bossar EP48
botija entresuada EP22
botijó CVII39
bresquilla CS71
brisa o pinyola EP33
brull CVI191
buc o rusc CVII47
cabassada de refranys CVI143
càfila OG34
calop 'raïm valenci' CVII171
cànter EP28
canterada EP28
caparreta OG17
caramull CVI44
clavillades EPO41/clivellades OG27
corfa CVI30
creïlles TC47
curra de pedra EP36
dacsà CVII59
desficaci CVII234
dèsset CS86
dessonillat OG49
dogues 'fustes del bocoi' CVII 70
empomar TC56
endenyar-se el mal,
no fa corfa CVII142
engalzada TU9

entabuixat ER68
entropessar AS9
esgarrat de bacallà CVII101
esguitat CVI71
esmerlit TC 94 'menut'
espentar CVI59
(també empentar CVI26)
esplai CVII69
èvol CVII136
fartera CVI58
furó CVI46
furonar CVI46
galló TC14
granissol TC41
guillardura TC56
hui CVII22
illades CVI28
llangostins OG37
llaurador RP3
llavador EP17
llepolies: llamins o – CVI166
llibrell EP30
llibrell EP30 / gibrell OG44
llogaret TC47
llomadures CVII19
llomello TC83
lluqueter i lluquet CVII167
maganxes: estratagemes i – CVI60
magarrufes CS34
mamprendre el vol PS16
menejar EP 64, CVI17
menescal OG38
minxos ER116
mos 'mossegada' CVI30
nóvio CVI130
nyas OG13
pallola CS 85
palometes a la llum CS72
panous EP114
panser EP53

paput PS26
paràs 'parot' EP91
peter (colom) OG11
pimentons EP55
porrat EP85
rabosa: astut com – ER70
ramàs EP35
rascar OG22
ravanell OG28
rebolic a la classe EP102
recapte EP17
resplendor CS28
riu-rau TU1
roder: fugitiu i errant ER70
rogle d'escolars ER25, rogle, fer CS82
roïn TC103
rosada EP22, TU8
saragüells EP32
sàrria CVI87 / sària CVI210
temps de Maricastanya CVI70
tendur CVI39, OG25
tomaca EP18
topada, cotxet de – CVI110
tossal RA12
tramussos TU2
trellat, alguna cosa de – TC12
tremolí del seu coret PS20
triar la llet CVI111 / l'allioli CVII142
unflor EP88
venteguera CVI165
vesprada CVI19
voliana OG41
xafa EP30 / aixafa CVI27
xambiter CVI93
xavalla EP109
xicalla CVI25
xicon CVI215
xicotet RP1
xocolate EP103

b) Formes literàries del català general, que ell extrau de les seues lectures:

a balquena CVI97
a la gatzoneta LC17
aclaparat PS15
àdhuc TU1 / inclús LC5
afeixugat pel calor EP22
aglenya EP 56
agrumollar CVI112
aixecar PS14
alçuraça OG3
apropar Pl13
ardat de gossos OG53 'multitud'
arrodonir AS 33
assabentar CVI25
atuell EP57
atzavara CVI104
Bartomeu LC8
beina CVI212, CVI18
bornada TU5
brivalla CVI25
brogidós CVI35
capvespre TU1
càstig RA17
cercar PS16
cèrcol EP33 'cèrcol'
comportívol ase CVI30
cop 'colp' CVI26, 20
copsar CVI141
curulla EP17
desmarxat EP103
dintre LC31
dofí AS22
eixerida AS7
eixordar EP29
embarbussar TU4
empényer CVI150
empillocar EP73
en mitges 'calces' EP17

encadarnar-se OG47
engalardar EP67
engruixir EP83
ensopegar EP78
ensumar l'aire EP56, OG48
entaforall PS25
esbarjo EP102
esbojarradament EP71
esbojarrat EP22
esbullats, cabells - EP104
escalfador CVI31
escarrassament EP18
escletxa CS 103
escopinar CVI112
escorranc RP47
esgaripar OG46
esgarrapall OG17
esmerlit TC94
esmorzar EP53
espurnall P116
estabornir EP79
estassar TU7
estrelles RA18
estrényer CVI27
estridulós EP22
estris CVI215
estufera CVII44
esvolotegar TU7
etzibar TU4
falòrnies CS29
feristeles CS27
flairança OG18
flaire LC16
forallançament NR
galindoi CVII156
gansoneria camperola CVII14
ganyota EP69
garneu PS16
gebre RA18
gessamí LC9

gibrell OG44
giravoltes OG46
grapeig OG17
guardiola EP118
guimbar OG43
hom CVI19
homenívol CVI59
indret CVI98
joguina CS 103
jonc CVI87
llauna CVI150
llençar un crit RA20
lleure RA21
llevat 'rent' EP64
llostrejava el sol PS13
malaptesa i matusseria OG48
mamaire 'mamonet' CS29
manllevar CVI139
meitat CVIU30
moré EP22
mustiegar OG60
niera TU 1
noi RA21
papallonejar OG41
patata CVI32
penjolar CVI113
perbocar OG34
petó AS15
picaporta CVI58
pigall CVI65
pregon PS 11
proïsme AS21
pruija CVI33
renillar CVI,28
repapieig CS 105
rera RP9
revifada EP13
rifaire CVII152
romandre P16
rotlle CVI215, OG53

rúfol OG49
sa i estalvi RA19
saber greu CVII229
sardinell de la voravia CVII64
sàrria CVI87 / sària CVI210
seure AS15
sortida CVI25
sota aquest RA10
sutge LC31
tarda CS10
tibat RA11
trescar EV91
tripijoc EP85
verals de mala petja OG48
veritable RP3
vermell AS19
vespre d'estiu RPr
xacres ER31
xafogor EP22
xafogós EP22
xardor CVII38
xautar-se 'riure's' CVI116
xemeneia LC31
xerric EP81
xerrotejar YU5
xipollar OG46
xiribec 'trinxet' CVII120
xiscladissa CVI25
xisclet TU6
xuclar CVI169
xuclit CS22

c) Castellanismes i neologismes. Ell és conscient de la dificultat de bandejar els castellanismes de la parla diària, com ell mateix diu: “La presència de paraules castellanques al si del nostre vocabulari és un fet de difícil solució, almenys pel que fa a la vida quotidiana” CVII158. Malgrat això defén el bandejament d'estos de la llengua ja que la nostra té un ric lèxic apte per a nomenar qualsevol cosa, fet o concepte. Ho diu molt bé: “L'aportació de castellanismes a la nostra llengua és un fet força freqüent que estem obligats a denunciar i foragitar com fan els castellans amb els

anglicismes. I més perillosos són encara els inventors de paraules que front al desconeixement de l'apropiada, se'n trauen de la mànega creant confusió. Nosaltres tenim un idioma ric i per a cada cosa la seua pròpia paraula, i molt sovint més d'una, i és una llàstima que tirem mà de mots estranys quan al nostre abast hi ha la suficient riquesa lingüística tant a nivell literari com científic” CVI118, com demostra la seua escriptura. Així i tot n'usa uns quants, segurament per desconeixença:

acallar EP104

aclaració EP14

aconteiximent CVI131

al dia següent 'l'endemà' CVI19

anar-se'n al carall RA18

andarec CVI31

apretar el pas CS23, apretar el calor LC8,

arc iris TU14

arreglet CS128

asomar LC19

balast de la carretera ER24 (anglicisme)

bonacible CVI58

cansós, caminar – LC20

carrera: “Hem emprat la paraula “carrera”. Perquè és del domini públic i la posem entre cometes perquè el vocable adient és el de cursa encara que hom no sol utilitzar-lo per aquests indrets. “Carrera” té diferents significats, però no mai el de córrer en competició pel qual tenim la paraula cursa que caldrà anar incorporant al vocabulari quotidià per tal de parlar com cal” CVI59

còmoda CVI22

desenrotllar CVI28

disfrutar EP79

endespués TC49 (“Cal fer afermament en la paraula endespués, per això s'ha portat aquí. L'utilitzen bastant sovint pertot arreu de les nostres comarques la gent gran i l'han heretat alguns joves. Se sol emprar en substitució del mot 'abans' o 'aleshores'. El cas no té una explicació lògica”)

faltriquera, afluixa la – LC32

gassusa TC 48 fam, i cassussa 'fam' CVII110

joc al golf, al mont CVI87

matuta LC5

pàbul CVI33

pard i groguenc EP55

peladilles EP87
quebrasses CVII19
regomello TC41
restregar-la CVI58
retac ER60
silló EP103

surrapa (“Em sap greu però no ens queda altra eixida que elucubrar al voltant d’aquesta paraula que designa una menja per algunes contrades centrals del país. El mot surrapa, no el trobarem en cap dels nostres diccionaris... L’hem trobat al diccionari castellà escrit amb z inicial, però definint una cosa diferent a la que nosaltres coneixem i mengem”. I la defineix com ‘tros de melva en saladura, es deixa en remull un parell d’hores i quan es considera dessalada s’engruna. Dins un cassó es prepara la farineta... Es forma una mena de líquid farinós fet de farina ... i tindrem llesta la pasta”. Afegit que després es posa en una paella amb oli ben calent on anirem posant porcions de la mescla CVII230

típula ‘insecte’ ER40
vàries dotzenes EP83
xarreta TC 79
xavala CVI29

d) Sinònims i definicions donades per ell dins del cos de l’escrit. És quan es nota millor la seua capacitat didàctica i la seua finalitat de revehicular en els jòvens el mot tractat. És com un Millorem el llenguatge dins del text narratiu i la seua màxima aportació a la preservació de la llengua:

acevall que per aquests indrets s’anomena acevo CVI98
agranar, també escombrar i arramassar CVII9

albat “tal vegada tret de la paraula alba que emprem per designar la primera claror del dia qual el sol comença a emblanquir l’horitzó” CVI19
animeta/mineta: animeta, que és una llum que sura en un vas d’aigua amb oli, una bugia o un llautó CVI22. El mateix sentit, mineta CS93.

bacora ... anomenada també figa-flor i albacor CVII23, bacoques, anomenades també figa-flor CVI107

bastaixar l’aigua, és a dir, tragar-la a coll CVI122

boga –anomenada també bova i balca- CVI47

borinot –també conegut sota el nom d’abellot, encara que menys, perquè aquest es pot confondre amb l’abella mascle borinot– CVI35

borreta, en altres s’anomena xoximet i més generalment borres CVII38

botija, canterella, botijó o botilla, segons la contrada CVII39
 bous, en algunes zones s'anomenen pinadells 'estaques amb la punta
 ficada a terra sobre els quals es clava el llistó' EP58
 bromadora, que ve a ser com un cullerot o paleta amb forats EP54
 bufadora o bufafocs 'canya per a bufar' / 'persona que descobrix secrets'
 / llimonada de paperets CVII51
 bull 'botifarra feta del budell més gruixut i farcida de carn magra /
 greix que queda a la cassola després de bullides certes parts del porc /
 ventre de la tonyina en saladura CVII52
 cabrassa, quebralla o quebrassa –crebassa- CVII52
 cabrelles –anomenats també cabres o cabretes i en alguns indrets,
 vaques- ixen a l'hivern 'taques de pell' CVI39
 cadafals, coneguts també sota el nom d'empostats CVI38
 calop 'valenci': varietat de raïm CVII171
 capçana, una mena de coixinet de llana CVI104
 caperutxa o barret CVI205
 caps anomenada carmanyola –en alguns nom rep el nom de recaptera
 CVI198
 carbonissa –en alguns llocs coneguda com a tarregada- CVI40
 colombaires o colomistes CVII74
 costuretes, escoles de cagons CVII83
 creu de terme, coneguda també sota el nom de peiró i pedró CVI73
 cruet o els molls de roca CVII0
 cubella que és un recipient a manera de petita bassa situat en la part
 inferior del cup EP32
 cullerots, larves de gripaus i granotes OG45
 cup: la trullola deixa pas al cup, també anomenat trull EP31
 dompedrers, dels quals cap caseta de camp manca, anomenats també
 xalapa falsa CVI36
 eines ni atifells CVI110
 eixarmar, netejar, especialment un camp de tota mena de mates'
 CVII94
 el cabrerot rep diversos noms segons la comarca. Hi ha llocs on
 s'anomena bagot, en altres gotim, carroll o singló; també hem trobat la
 denominació cabreret CVI41
 el nuvi, és a dir, el xicot que manté relacions afectives CVI59
 enviscar –que podem també anomenar envescar i enviscolar- emprant
 el vesc CVI, 97 / el vesc –o si de cas viscar- és una mena d'herba que
 trobarem
 eriçons de mar, anomenats també garotes CVI99

esclatasangs que també rep el nom de pinetells i sobretot el de rovellons
 205, esclata-sangs –rovellons en diuen els catalans- EP83
 espantapardals. Per aquí fem el mot pardal per designar tot l’ocel·
 lam CVII103
 fenàs –xas per aquells indrets- CVI104. Deuria escriure’s jaç.
 fer vora: retornar amb una forca la palla que va eixir-se’n del cercle
 sota les potes de l’animal EP47
 fetilleries, falòrnies, superxeries CVII141
 figuerassa, anomenada també figa de pala i figa de moro CVI107
 fona –bassetja o mandró- CVIII119
 furó –conegut també sota el nom de fura- CVI47
 gessamí –podeu anomenar-la també gesmiler, gesmir, gessaminer i
 gesmil, una abundància de noms que és una prova indubtable de la riquesa
 de la nostra llengua CVII49
 graneres o escombres CVI18
 guatla: “L’abundor de noms per designar la guatla, que també podem
 anomenar guatlla i guàtera [guatllera?] per a les femelles i guatlot o guat-
 llerot per als mascles, fa palesa la riquesa del nostre vocabulari. Emprar
 la paraula codorniu és un barbarisme i una barbaritat CVI118
 joguets i joguines OG39
 l’amboix, una mena de pala de ferro acerat CVI106
 la cabrada comuna, anomenada dula, que es feia reunint els caps de
 cabrall CVI46
 la murta –o murtra- CVI170
 la sutja o sutge CVI200
 les alfàbegues –en alguns indrets alfàbregues- CVI123
 les ploradores –empreu, si voleu, altres mots com per exemple, plora-
 morts, ploracossos, ploraires o ploraineres, però mai no la paraula planyi-
 deres que és un castellanisme que som obligats a rebutjar CVI190
 llamins o llepoliers CVI166
 llanterner, llauner o llander CVIII134
 llevat o rent CVI181
 lluquets, palletes o mistos CVII148
 manxall, ventador, estorí, estoret ‘marguà’ CVII148
 marà ‘anar al mar a prendre un bany’ “pel que sabem encara no ha trobat
 un raconet al diccionari, però dia vindrà que els encarregats de recollir
 els mots que empra el poble no tindran més remei que posar-la-hi, en el
 lloc que li pertoca” CVI159
 marguà: “marguà –tothom pronuncia maruà- és una peça circular no
 gaire gran, com un plat, amb un petit mànec, tota la qual és feta de palma
 o d’espart CVII147

matalaper i matalafer CVII59
 meló d'aigua, de moro, d'Alger i síndria CVII222, meló d'alger (síndria)
 CVI29, meló de tot l'any o una síndria CVI76
 mona, altres en diuen tonya, alguns panquemado EP65
 mullador 'mescla de pimentó, dents d'all, oli pur d'oliva' EP55
 mussol 'ocell' / persona poc animada que a penes parla / furòncol que
 surt a les parpelles CVI175
 niers, és a dir, dels ocells que encara no han sortit de la niera per volar
 CVI 206
 nispro –anomenat també nespro o micaco nispro CVI114
 ordiat o tisana d'ordi CVII158
 oronelles –tant se val oronetes- CVI192
 pardals o teuladins CVII23
 parot [...] anomenat per diversos indrets del nostre domini lingüístic
 espiadimonis CVII169
 pebrera –pebrot- roja CVI42
 pebrots dels que anomenen banya de vaca i cornetilles ER108
 perellons [...] comunament coneguts com aueros ER131
 perxa 'bastó als quals [...] li han fet uns quants talls i sobre ells es posen
 els esparts ben untats amb l'envisc EP78
 pinyata no és altra cosa que una olleta plena de dolços –caramells,
 ametlles ensucrades, etc.- que es sol penjar a una certa altura perquè
 els xicons procuren rompre-la d'un colp emprant un bastó i amb els ulls
 tapats. CVI83
 porrat, fireta de llepolies CVI109
 preador (o componedor), és a dir, com la persona a la qual es reconeix
 la capacitat de posar preu a les coses i que hom assumeix sense necessitat
 de papers, amb una forta encaixada de mans (és l'home bo) CVII131
 rascló: forca de quatre punxes EP48
 restrenyiment que al meu poble es coneix sota el nom de tapó OG46
 rosetes o mongetes CVII136
 rumbejant i papurrejant CVII74
 safareig, fer, per designar el lloc o rogle on es parlen xafarderies
 CVII196
 salamandra, una mena de fusta que pot funcionar tant amb butà com
 amb electricitat CVII48
 samarugers –convé aclarar que la sangonera rep també els noms de
 samaruga i sangonella CVI202
 sanador o sanaporcs CVI199
 sanglotar: sempre es feia sanglotar –en algunes comarques singlotar i
 en altres xanglotar CVI180

serrello (en altres llocs serrallot, servero i fenàs) TC94
teuladí o si de cas pardal, encara que hui la paraula pardal és sinònima d'ocell

vil·lans que semblen tofes de neu –a la meua comarca l'anomenen uelo- OG42

xarxa anomenada sendera CVI46

xirixofler, que pose en cursiva perquè aquesta denominació no la trobareu en els llibres de consulta, 'borres que queden dins del sedasser de preparar el sagí' CVIII197

xoquejar o potser joquejar 'els sons produïts mentre s'hi fan les carasses s'assemblen al cloqueix EP81

e) Noves accepcions en relació als diccionaris –una part de mots dels apartats anteriors podrien també figurar ací, com surrapa. Es veu també com defineix de bé els vocables usats:

aglenya 'polp a la brasa' EP 56. El sentit recte és 'manat d'espigues que les espigoleres recullen després de segar'

arxiu de l'àvia 'cap' EP109

bòtil 'ametlla ben grossa amb un forat a cada punta per on es passa un cordellet, al qual es farà un nus a un extrem perquè l'ametlla no se n'isca en ser voltejada amb fort impuls' CVII41

frare: El munt de pells, pinyols i raspes ja xafats –aquest conjunt de residus se sol anomenar frare- es retirava de la pila EP30.

llença, que no és altra cosa que una femella fermada a una estaqueta CVI 98

matalaf: Matalaf 'muntó de gra arreplegat pel tiràs' EP48, matalaf: després amb el tiràs s'arplega el gra i es forma allò que el llaurador anomena matalaf, al qual la pala i la forca eleven novament per damunt el cap de l'home en un esforç més per deixar el blat net de pols i palla. CVI,28,

mostela, és a dir, a la bòfega produïda en els dits quan la sang es transforma en una taca negrosa com a conseqüència d'un colp' CVII178

mullador: mescla de pimentons, albergines i tomaques ben torrats, amanit amb dent d'all, crus i tallats de forma menuda i oli pur d'oliva CVI55

penjament 'sambenet' CVI174

perxa és senzillament un bastó al qual li han fet uns quants talls amb la típica navalla del camperol EP78

porcellana 'panerola' 177: "Vet aquí una paraula que no figura al diccionari amb aquest significat. És doncs, un mot localista que la gent ha fet seu enriquint l'idioma. A voltes els diccionaris ens ofereixen un grapat

d'accepcions, entre les quals no apareix aquella que s'empra en determinada contrada" CVII178

rastell, és a dir lloses de pedra seca que es posaven per aturar l'aigua que baixa per les costeres, evitant així que s'enduga la terra CVI108

rateres 'bigues posades en vertical deixant entre elles l'espai suficient perquè pugui passar el cos humà en els bous de carrer' CVI138

reiet. El seu nom li ve del fet que porta al cap una mena de barret de color groc rodejat de negre, que sembla una petita corona PS11

saginet, un trosset de greix sense elaborar com a premi de la seua col·laboració [del falcó] en la caça d'altres aus CVII199

setmanari, és a dir, set navalles de diferents grandàries, les tisoires i una pinta, anomenada també batidor CVI32

tirar panera, és a dir, per portar el gran plat de vímet des d'on els homes tallaven el raïm fins on les dones el netejaven. Gastaven una capçana per portar-lo CVI80.

f) Locucions i frases fetes. Per voler literaturitzar el parlar popular, pel to didàctic i per voler acostar formes i vocables no coneguts als seus lectors de la zona n'empra moltes, i de tot el territori lingüístic:

a balquena CVI87

a borbollons CS110

a dojo CVII80

a la solpostada 82

a trompellons CVII26 'a trontollons'

agafar un pet com una destrat TC78

al baterell del vent i el sol CVII36

anar al carall RA18

aponat: açò és més vell que cagar aponar CVII15

beure amb delit EP23

brama com les tonyines de la mar LC8

cul de morter 'llarga vida' TC 116

de gairell CVI60

de muscle a muscle PS23

de repica'm el colze TC42

de veres CS132

dormir com un soc EP23

endur-se la palma CVI22

feien més mal que els pardals en un sembrat RA21

fer carantoines OG18

fer escarufs CVII56
fer harca ER24
fer l'aleta Pl6 'festejar'
fer l'ase CVI58
fer la pala 'tongo' EP90
fer més por que una fragata de moros ER175
fer rotlle CVI103
fer safareig 'xarrar' CVII196
fet a miques 101
fet un santllàtzer OG43
ficar el cap baix l'ala TU8
parar el mos CVI38
parar-se la garrofa 'parar-se el mos' CVII128
pegar un cop de peu CVII12
pegar voltes com una baldufa OG13
pesar figues CVII12 'estar cansat'
saber-ne un niu de coses 'molt' CVI
tirar de la manta 'descobrir un secret'; tirar-se la manta al coll 'afrontar una empresa arriscada' CVII146
xupla que xupla ER47

g) Refranys. Coherent amb el seu model d'integració i el tipus de text empra en el moment oportú refranys com:

de Beniardà, ni palla ni gra, ni home ni matxo ni dona que valga un patxo ER133
més val ocell en mà que grua enlaire TC55
més val talent que pa de forment CVII128
padrí pollós, ni gat ni gos, tira els confits que ja estan podrits i si no tireu la confitura es morirà la criatura CVI26
per novembre qui tinga blat que sembre CVI209
per Sant Francesc pren el reclam i vés i si no agafes res no cal que tornes més CVI97
"quan floreix l'ametller, retira't tartaner", vol dir que la gent viatja poc pel mal fred CVI23
qui sap un niu i el diu, piu-piu 'cal saber callar quan cal' CVI 208

h) Descripcions etnogràfiques. Pel to de la seua obra costumista empra per escrit el mot popular i el defineix, de manera que la seua obra és una espècie d'enciclopèdia popular. Per exemple, descriu i defineix jocs com

jugar a l'acud LC17, jugar a sambori, a conillets a amagar, a la corda, al marro CS89, a la sardineta CS85, jugar al sot, que rebia el nom de caliuet o cauet CVII176, jugar al tapa-noi CVII114, saltacabretes, també conegut sota el nom de bota i para i cavall berrat, que consistia a saltar uns xicots sobre els altres CVII205; menjars i begudes com el minxo ER116, pericana ER108, blat picat (menja típica de la Vall de Gallinera) EP23, coca al calfó ER123, palometa –anis i aigua freda– CVI160; tipus d'herbes com alfàbrega, betònica, venera, card panical, corona de rei, dauradella, donzella, frígola, pedrera, romaní, setge CVII130; caragols: vaquetes 'caragols de vinya' 55, serrans 'de muntanya', avellanencs –estan per tot CVI55; ametles: "marcona" i "rumbeta" i "mollar" que podem trencar amb les dents i fins i tot amb els dits CVI24; blat: blat rojal, pelut, el tartó o assolacambres, taverner CVI210; pastissos com arnadí, cristines i almoixàvenes CVI166.

i) Creacions seues. Capó és també un creador de paraules afegint sufixos com per exemple, el sufix –aire: parotaire "Qui fou primer el parotaire –perdó per la paraula- o el colombaire? CVII170, preguntaire 0G11, santaire CVI21, mamaire CS29, esquellotaire CVII136, rifaire CVII152, medicinaire OG86. I també mots esporguinyada CVII106, famera ER113, ratllada d'oli 'raig' CVI178, endrapessar 'tastar' OG36, flaquelló 'anèmic' CVII40.

Però trobem alguns mots no registrats fins ara enlloc que fan sospitar si seran errades dels textos, com per exemple recauanar-se 'recomanar' ER130, cornetoilles 'soneguera' ER88, agotnat 'aponat, agotzonat', matosser 'arbust' LC1, CVI98.³

³ Podem comprovar el que he dit en unes pàgines escrites pel nostre autor. El primer que comprovem és que els seus textos són fàcilment entenedors, didàctics i dits amb gràcia. "Fona i harca" (de CVII119-20): cordell 52, surt, agafa, sembla 120, dipositava, seua, manegés la fona, gaires anys: no fa -, fer harca, xiribec, xicalla, durés, tragués, proper, cercar, cagacalces, bony o trinxe, ploraner. El rossinyol del pou d'avall: sabeu el què és 114, xicotet, color pardo, aleshores, aturà, quiet, al dia següent 115, capcot, capvespre, somiar 116, homes i dones, tirant-li en cara 117, llunyans, tots plegats, vesprades, disfrutant, meravelloses, tristos. Terra de cireres: eixida 47, veurem, ametlles, descorfà (en cursiva), feina, avenç, xerradissa, xicons, xafa, esmorzaret 48, creïlles, a doll, traure, guatla, gassussa, la budellada, veient, escaldara, enrabiada 27, bolates: xipollant per les – quan aquestes feien acte de presència si la pluja havia estat generosa en primavera, escorranc del riu.

Conclusions

a) El model de llengua de Capó és l'anomenat per Mira en la introducció a la traducció de la *Divina Comèdia* "català matisadament valencià", és a dir, el que usa indistintament lèxic valencià propi i català general i una morfosintaxi triada i combinada entre totes les formes de la llengua. És el model que usem els valencians des d'Enric Valor i Vicent Andrés Estellés, preconitzat per Sanchis Guarner i Josep Giner i que ja s'ha obert camí a Catalunya: el més propi i adequat per als valencians en tot tipus d'escriptura, com els mitjans de comunicació i l'administració, per fer lectors identificats i adherits a la seua parla.

b) És una llengua rica, precisa on els mots estan ben usats, que aporta a la lexicografia mots i accepcions no documentats per ara, alhora que mostra un bon coneixement del lèxic general i de la literatura catalana de la primera meitat del segle xx. És destacable la gran quantitat de costums que arreplega i locucions que usa -que salva d'una mort segura.

c) Portat sempre per una finalitat didàctica, ens transmet i explica els mots populars que no troba en els diccionaris, o veu difícil que s'enteguen en el context on s'usen. I ho fa com els nostres clàssics: amb sinònims units per conjuncions o per mitjà de perífrasis explicatives.

d) La seua darrera obra analitzada *Terra de cireres* (a més de la reedició de *La Criminala* que ha estat ben revisada per l'autor) és la que presenta un model de llengua més perfecte, on es nota que ha arribat a la maduresa i on l'elecció de les formes pareix ja més decidida cap a les formes pròpies del valencià, tot desempellagant-se de formes llibresques.